

Paul Karl Feyerabend'in Çoğulcu Eğitim Felsefesi

Serdar SAYGILI (*)

Öz: Eğitim, canlılar âleminin en üstün varlığı insan ile özdeşleşmiş bir kavramdır. Çünkü insanlığı yarınlar taşıyacak olan bilgi, bilim, ahlak, felsefe, sanat gibi değerler genç nesillere eğitim yoluyla aktarılmaktadır. Feyerabend, okullarımızda uygulanan klasik eğitim sisteminin doğruluk, gerçeklik, farklılık, bireysellik gibi modern yaşam değerlerini bir kenara attığını, insanları dar bir duygu, düşünce ve eylem alanına sürüklediğini düşünmektedir. Ona göre modern bilgi toplumunun değerlerine uygun olan çoğulcu eğitim felsefesidir. Çoğulcu eğitim felsefesi, birbirinden farklı düşünce, inanç ve hayat biçimlerini hoşgörü ile karşılayan; kendi yerel kültürünü benimseyerek dünya kültürüne erişen; yaratıcı, bağımsız ve objektif düşünebilen; sorgulamaya, araştırmaya, eleştirmeye açık; üst düzey ahlaki değerlerle donatılmış; bireysel ve toplumsal sorumluluk bilincine sahip bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Klasik Eğitim, Çoğulcu Eğitim

The Pluralist Education Philosophy of Paul Karl Feyerabend

Abstract: Education is a concept which is identified with human-being who is the most superior creature of the world, because the values like knowledge, science, ethics, philosophy, art which will convey humanity to the future are transferred through the education. Feyerabend thinks that the classical education system which is applied in our schools throws away the modern life values like reality, truth, difference, individuality, and drifts the people to a narrow area of sense, idea and action. According to him, the pluralist education philosophy is the most suitable one to the values of modern information society. Pluralist education model aims to educate humans who are tolerant to different forms of thoughts, beliefs and life styles: it aims individuals who access to world culture by adopting their own local culture; who can think in a creative, independent and objective way; who are tolerant to query, search and criticize; who are equipped with the high grade; who are conscious to the social responsibility.

Keywords: Education, Classical Education, Pluralistic Education

*) Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ABD, Sistemik Felsefe ve Mantık Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi. (e-posta: serdar.saygili@mynet.com)

Giriş

Eğitim, canlılar âleminin en üstün varlığı olan insan ile özdeşleşmiş bir kavramdır. İlk çağdan başlayarak günümüze kadar geçen uzun zaman süreci içerisinde üzerinde en çok tartışılan, eleştirilen, fikirler üretilen ve sürekli yenilenen konulardan biri eğitimidir. İnsan yaşamının ayrılmaz bir parçası olan eğitim, tarihin hiçbir döneminde hiçbir zaman yeterli görülmemiştir. Eğitim gören de, eğitim veren de, eğitimi planlayan da eğitim alanındaki eksiklik ve yetersizlikten yakına gelmiştir. Eğitim alanındaki eksiklik ve yetersizlikler, insanlık tarihi içerisinde birçok düşünürü, filozofu, entelektüeli ve bilim insanını eğitim sistemleriyle ilgili araştırmalara yönlendirmiştir. İlkçağdan 21. yüzyıla kadar geçen iki bin yıllık zaman süreci içerisinde hemen hemen her toplum, her ulus eğitim araştırmalarına ara vermeyi düşünmemiştir. Çünkü insanlığı yarınlar taşıyacak olan bilgi, bilim, inanç, ahlak, felsefe, sanat vb. değerler genç ve gelecek nesillere eğitim yoluyla aktarılmaktadır.

Bilgi çağı, bilişim çağı, iletişim çağı, modern çağ, postmodern çağ vb. şekillerle adlandırılmaya çalışılan günümüz dünyasında değişim, gelişim ve dönüşüm eskisinden çok daha hızlı bir şekilde olmaktadır. Her ne şekilde adlandırılırsa adlandırılırsın içinde bulunduğumuz çağ, dünyada büyük değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir çağdır. Bu çağda sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişle birlikte masküler (kas) güç, yerini kognitif (bilişsel) güce bırakmaya başlamıştır. Bilişsel güç ürünü olan *bilgi* ise bireysel, toplumsal ve evrensel anlamda zenginlik yaratmada sonsuz bir kaynak olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Sonsuz bir kaynak olan bilgi, diğer tüm kaynakları harekete geçiren ve etkin kullanımlarına hizmet eden güç olarak kabul görmektedir. Bu sonsuz kaynağın oluşumunda ise eğitim inkâr edilemez bir öneme sahiptir (Feyerabend, 1999: 204).

Klasik Eğitim

Eğitim, geçmişten günümüze binlerce yıl içerisinde insanlıkla beraber bir değişim, gelişim ve dönüşüm süreci geçirmiştir. Bu süreç insanlığı on yedinci yüzyılın sonlarına doğru önce Avrupa'da ortaya çıkan oradanda tüm dünyaya yayılan Sanayi Devrimi¹ (endüstri devrimi) ile karşı karşıya bırakmıştır. Sanayi devrimi ile birlikte zaman ve mekân, madde ve para, sermaye ve işgücü, üretim ve tüketim, doğa ve insan, birey ve eğitim anlayışlarında değişimler meydana gelmiştir. Sanayi devrimi çerçevesindeki bu değişimler birey ve eğitim anlayışında *klasik eğitim modeli* olarak adlandırılan eğitim sisteminin

1) Sanayi Devrimi, 18. yüzyılın ortalarından başlayıp 19. yüzyılın sonlarına kadar süren, Batı'da özellikle Avrupa'da bilimsel ve teknolojik gelişme doğrultusunda makineleşmiş endüstrinin doğması sürecidir. Bu süreçte tarıma ve insan gücüne dayalı bir ekonomik yapıdan, makinelerin ve seri üretimin egemen olduğu bir ekonomik yapıya geçiş görülmüştür. Bu geçişlik kez dış ticaretin oldukça gelişip sermaye birikiminin hızlandığı, teknik icatların ve yeni ekonomik buluşların doğrultusunda üretime makineyi, motoru ve organizasyonu uygulayan İngiltere'de görüldü. Sonra Fransa ve Batı Avrupa'dan Amerika'ya yayıldı. Bkz. Maillat, 1983, s.142-143, dipnot 2.

ortaya çıkmasına neden olmuştur (Çetin, 2002:88-89). Sanayi toplumunun değişkenlerine göre şekillenen klasik eğitim sistemini daha iyi analiz edebilmek için bu eğitim sistemi üzerine yapılmış olan çeşitli tanımlamaları incelememiz gerekmektedir. Eğitim, bir toplumda yetişmiş olan neslin henüz yetişmekte olan nesle fikirlerini ve hislerini vermesidir (Ayhan, 1997: 17). Eğitim, toplumda var olan kültürü belirli amaçlar çerçevesinde bireye aktararak benimsetme sürecidir (Oğuzkan, 1981: 57). Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir (Ertürk, 1997: 57). Eğitim, bir kişinin başka bir kişi üzerinde, bize iyi görünen insanlar yetiştirebilmek için, zorlayıcı, örtük bir şiddete başvurarak etki kurmasıdır (Cantzen, 2000: 198).

Klasik eğitim modeli çerçevesinde yapılan tanımlamalar analiz edildiğinde dikkat edilmesi gereken bazı kavramlar karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramlardan ilki *istendik* kavramıdır. İstendik kavramı istemek fiilinden türetilmiş ve edilgenliği ifade eden bir kavramdır. Edilgenliği ifade eden bu kavram öncelikle araştırmayan, eleştirmeyen, problem çıkarmayan ve verilen işi sorgulamadan yapmaya çalışan bireylerin yetiştirilmesi anlamına gelmektedir (Güven, 2005: 6-8).

Kavramlardan ikincisi *davranış* kavramıdır. Yirminci yüzyılın başlarında ortaya çıkan davranışçılık kuramı eğitim bilimlerinin psikolojiden transfer edip uzun yıllardır kullanmakta olduğu kuramlardan birisidir. Kısa zamanda istenilen sonucun alınması, ekonomik, pratik ve sonuç odaklı olması bakımından diğer modellere göre daha fazla tercih edilmiştir. İstendik davranışları sergileyen çocuklara verilen ödüller ya da istenmeyen davranışları sonucu verilen cezalar, bireyleri eylemlerinin süreç ya da sonucundan elde edecekleri doğal hazzdan uzaklaştırmaktadır. Sadece ödül beklentisi ya da ceza korkusu nedeniyle eyleme geçen bireylere dönüştürmektedir (Güven, 2005: 6-8).

Kavramlardan üçüncüsü ise *benimsetme/kazandırma* kavramıdır. Bu kavramlar, eğitimin bir yaptırım olduğuna; istendik bilgi, beceri, tutum ve davranışların kazandırılması konumunda olan kişilerin bu konuda herhangi bir itiraz veya seçim haklarının bulunmadığına işaret etmektedir (Titiz, 1998: 94).

Klasik eğitim modeli çerçevesinde oluşturulmak istenen insan modeli, çeşitli eğitimsel hedeflerin oluşmasına neden olmuştur. Klasik eğitim modeli çerçevesinde ortaya konulan *ilk eğitimsel hedef*, toplumsal yapıdaki mevcut düzeni korumak için sosyo-kültürel değer aktarımının gerçekleştirilmesi sürecidir. *İkinci eğitimsel hedef* ise, toplumda önceden belirlenmiş bir duyma, düşünme ve yorumlama tarzına sahip insanlar meydana getirmektir. Dolayısıyla klasik eğitim modeli içerisinde ortaya konulan eğitimsel hedefler insanı özgür düşünen ve eyleyen irade sahibi bir özne olarak değil de, düşünsel ve davranışsal sınırları önceden belirlenmiş edilgen bir nesne olarak kabul etmektedir.

İnsanı edilgen bir nesne olarak kabul eden klasik eğitim anlayışı bilginin elde edilmesi, aktarılması ve yorumlanması sürecinde ezbere dayalı bir öğretim sistemi uygula-

maktadır. Ezbere dayalı bir öğretim sisteminin merkezinde yer alan ezber kavramı ne anlama gelmektedir? Ezber çeşitli kaynaklardan kişiye ulaşan bilgilerin akıl yoluyla irde-lenmeden mutlak doğrular olarak kabul edilip benimsenmesidir (Titiz, 1998: 42). Ezber, insana ulaşan bilgilerin yüksek düzeyli zihin fonksiyonlarını kullanmaksızın değişmez tek doğru olarak benimsenmesi, öyle olduğuna ilişkin kalben duyulan bir güven yoluyla bilgi edinme işlemidir (Titiz, 1998: 43-44). Genel anlamda ise ezber, gereksiz birçok bilgiyi anlamadan, daha önce edinilen öğrenme yaşantılarıyla ilişki kurmadan bellekte tutma girişimi olarak tanımlanabilir.

Ezber kavramının açıklanması amacıyla yapılan tanımlamalardan anlaşılacağı üzere, ezber kelimesinin temelinde bir şeyin değişmezliğine dayanan mutlak bir inanç yatmaktadır. Bu inanç çerçevesinde şekillenen klasik eğitim modelinde doğru ve gerçek tek olduğundan, bireysel anlamda ortaya konulacak bir özgürlük, özgünlük söz konusu olmayacaktır. Otoriteye koşulsuz bir saygı esas olacaktır. Otoriteye koşulsuz ve mutlak saygı olan yerde özgürlüğe düşmanca bir tutum beslenecektir. Yeni düşünceler karşısında tutucu ve nefret dolu bir yaklaşım sergilenecektir. Sergilenen bu yaklaşımda esas olan yığın olmak, kitle olmak, kalabalık olmak olacaktır.

Feyerabend, insanı yığın, kitle, kalabalık olarak gören klasik eğitim anlayışında önemli ve değerli olanın sığ bir tekdüzelik olduğunu düşünmektedir. Ona görebu anlayışta bireysel özgür bilinç ve bireysel farklılıkların hiçbir önemi ve değeri yoktur. Birey bir bilinç tembelliği içerisinde anlaşılan edilgen bir biçimde ötekinin ellerine teslim etmektedir. Ötekinin verdiklerini de anlamadan, sorgulamadan, yorumlamadan bir kayıt makinesi olarak kaydetmektedir. Feyerabend, insanı kayıt makinesine dönüştüren klasik eğitim anlayışını eleştirerek şöyle söylemektedir:

“Zengin bir kültüre sahip insanların soyutlamalarla başlarını döndüren; tüm geleneklerini, düşüncelerini ve dillerini, kötürüm ettiren sebepleri bilmek istedim. Çünkü her ders yılı okullarda, üniversitelerde, yabancı ülkelerdeki eğitim misyonerliklerinde işlenen zihinlerin ve kültürlerin katledilmesiydi. Onlardan, köleleştirdiklerimizden öğrenmeye başlamak zorundayız. Çünkü bize söyleyecek çok şeyleri var.” (Feyerabend, 1999: 327-328).

Feyerabend, klasik eğitim sistemi doğrultusunda işlenen ezberci eğitim anlayışının insan üzerinde çeşitli antinomilere neden olduğunu düşünmektedir. Yaşamında antinomiler ile karşılaşan insan ile ilgili olarak daşöyle demektedir:

“Üniversitelerimizde her gün karşılaşılıyor. Çektikleri acının kaynağını umutsuzca bulmaya çalışan ve yaşamlarının geri kalan bölümünü kendilerini bulma çabasıyla geçiren, varlıkları olmayan köleler, çalışmalarını ilerlettikçe düşünce sorumluluğunun aslında perspektif yoksunluğu, profesyonel yeteneğin aslında cehalet, akademikliğin aslında zihinsel

kabızlık olduğunu zaman içerisinde görmekteyiz” (Feyerabend, 1999: 231).

Feyerabend'e göre klasik eğitim sistemi, temel eğitim ile yüksek eğitim sürecinde sahip olduğu perspektifler bakımından olağanüstü sınırlı olan ve özgür olmayan fakat başkalarına bilgi adı altında sınırlamalar dayatmakta hiçbir sınır tanımayan sığ düşünceli insanlar yaratmaktadır (Feyerabend, 1999: 231). Yaratılan sığ düşünceli insanları J.S. Mill şöyle tanımlamaktadır:

“Sığ düşünceli insan, kafalarına sokulmuş olan gerçeklerin aşikâr dayanakları kendilerine öğretilmiş olduğundan geriye kalan kısmı için otoriteye güvenenler; ortaya çıkabilecek her güçlüğü çözümlenmek için gerekli bilgiye beceriye sahip olmadıklarını kendileri de bildiklerine için tüm zorluklara, bu görev için özel biçimde yetiştirilmiş kimseler tarafından yanıt verilebileceği güvencesinebel bağlayanlardır” (Mill, 2005: 54-55).

Feyerabend, klasik eğitim sistemi çerçevesinde insanı, sığ düşünceli, kendisi için doğru olanı seçme yeteneğinden aciz, yönetilmesi/yönlendirilmesi gerekli niteliksiz yığınlar olarak görenlerin eğitimciler, entelektüeller ve bilim insanları olduğunu düşünür. Feyerabend, eğitimciler, entelektüeller ve bilim insanlarını neyin öğretilip neyin öğretilmeyeceğine karar veren, kibirli bir küçümsemeyle hiç incelemedikleri eski geleneklerin bunlara göre yaşamak isteyenler için ne denli önemli olduğuna bakmaksızın kökünü kurutmaya çalışan kara cahiller olarak görmektedir. Böyle kara cahiller, bilişsel gücümüzü nerede nasıl kullanacağımızı; çocuklarımızın nasıl yaşayacağını; neyin iyi hekimlik olduğunu, neyin olmadığını belirleyen; milyarlarca liralık vergiyi gülünç tasarılarla çarçur eden; bu paraların kullanımına ilişkin daha iyi ya da daha farklı bir öneri geldi mi hemen süngüye davranan insanlardır (Feyerabend, 1995-b:80). Ona göre bu insanlar batı akılcılığının başlangıcından bugüne kendilerini eğitimci/öğretmen, dünyayı bir okul ve insanları da uysal öğrenciler olarak görmektedir. Onlara göre, bireysel ve toplumsal anlamda biçimlendirilmesi gereken bir varlık vardır. Bunlar sınıfta öğrenci, toplumda yığınlardır (Feyerabend, 1999:160). Feyerabend, entelektüellerin ve eğitimcilerin bu tutumları konusunda şöyle demektedir:

“Üç beş temel deyişi *adnauseam*² yineleyip duran, ilmekleri doğrumsuluk, içerik artışı gibi aydınca birtakım ucubelere çevirmekle uğraşan, biçim fukarası bir yığın sıkıcı aydın. Bunların düşünceden yoksun çömezleri de karşılaştıkları direnmenin türüne göre ya ürker ya çamura yatar.

2) Adnauseam, latince bıktırısıya, kusturasıya anlamına gelmektedir. Bkz. Feyerabend, 1997, s. 96, dipnot 2.

Eleştiremezler, görüşlere belli bir uzaklıktan bakma yolları bulamazlar. Basmakalıp konuşmalarla işlerine gelmeyen ne varsa yadsırlar. Konu bildik değilse, yalaşap geçiştiremiyorlarsa kılık değiştiren efendisini tanımayan köpek gibi apışıp kalırlar. Kaçsınlar mı hırlasınlar mı, ısırınsınlar mı yüzünümü yalasınlar bilemezler” (Feyerabend, 1995-a: 96-97).

Feyerabend, kendini beğenmiş bilgisiz insanlardan oluşan bu çetenin, toplumu kendi imgesine göre biçimlendirerek daha eski yaşam biçimlerinin hemen tümünü yaban otu ayıklarcasına söküüp attığını düşünmektedir. Ona göre olmaması gereken şey bu baskıcı tarzıdır. Görüşlerin insanca olmayan şekilde bastırılışıdır (Feyerabend, 1999:179-180). Klasik eğitim sistemi ülkemiz okullarında hâlen bir insan yetiştirme modeli olarak uygulanmaktadır. Ülkemizde uygulanan klasik eğitim modeli içerisinde şekillenen insanlar-ilkokuldan üniversiteye- değişmez doğruları ezberledikleri için bilinçli ve iradeli davranıştan yoksun kişiler olarak zamanla robot insanlara dönüşmektedirler. Bu robot insanlar ise düşünme, algılama ve problem çözüme yeteneği gelişmemiş, bilgiyi yaratıcı bir şekilde kullanamayan, bilgi çağı kimliğine uygun yaşayamayan, aklını ve özgür iradesini devre dışı bırakmış, kendini tanımaktan ve açıklamaktan korkan evet efendimciler olarak toplumda yaşamaktadır. Dolayısıyla klasik eğitim sistemini kısmen de olsa uygulayan ülkemizin bu kısır döngüden uzaklaşıp modern dünyada varolmasının koşullarından biri çoğulcu eğitim felsefesinin uygulanmasıdır.

Çoğulcu (Plüralist) Eğitim

Eğitim; değişen insan, toplum ve dünyayla birlikte kendini sürekli yenileyen dinamik bir olgudur. Geçen yüzyılda kabul edilen bir eğitim paradigması günümüz dünyasında kabul edilen eğitim paradigmasıyla aynı değildir. Çünkü her eğitim paradigması farklı düşünce ve değerlere vurgu yapmaktadır. Günümüz dünyası geçmişin klasik eğitim anlayışlarıyla idare edilmeyecek kadar hızlı bir dönem geçirmektedir. Bu dönemde hız, esneklik, katılımcılık, yaratıcılık, farklı düşünebilme, problem çözebilmeye, analiz yapabilme, alternatif üretebilme, sentez oluşturabilme gibi dinamik değerler ön plandadır. Günümüz dünyasında bu değerleri benimseyen eğitim modellerinden biri Feyerabend’in çoğulcu eğitim felsefesidir.

Klasik eğitim paradigmaları karşısında köklü değişiklikler içeren çoğulcu eğitim felsefesi, yaparak ve yaşayarak öğrenen; yaşamayı öğrenmeyle bir tutan; yaşamak için öğrenmek zorunda olan; kendilerine ve ait oldukları topluma anlamlı görünen her şeyi dağarcığına katmış milyonlarca insan tarafından oluşturulan; zenginleştirilen ve gelecek nesillere aktarılan bir eğitim anlayışını öngörmektedir (Feyerabend, 1995-b:360). Bu eğitim anlayışı yaşamda belirli bir inancın, felsefenin, görüşün ya da tekdüze yaşama biçimlerinin benimsenmesinden başka şeylerin de olduğunu, bundan dolayı da gece-gündüz belirli bir düşünce kümesinin tabutunda uyumak üzere eğitim almamak gerektiğini ortaya koymaktadır (Feyerabend, 1995-b:64).

Feyerabend'in çoğulcu eğitim felsefesi doğrultusunda ortaya koymaya çalıştığı temel yaklaşım, fikirlerin zihinlere nasıl yerleştirileceği değil, aksine, zihinlerin fikirler altında ezilmekten nasıl korunabilecekleridir. Zihinlerin fikirler altında ezilmekten korunması için gençlerin bütün disiplinleri tanınması, bütün yöntemleri öğrenmesi gerekmektedir. Ona göre, çocuk farklı alanları ya da disiplinleri, farklı dilleri ya da farklı masalları öğrenir gibi öğrenmelidir. Çocuğun hangi dili, disiplini, dünya görüşünü ya da yöntemini kullanacağı, onun özgür seçimine bağlı olmalıdır (Feyerabend, 2007: 183-174). Eğitimde bu tür perspektif değişimi, bizi çevreleyen dünyayı duymanın, düzenlemenin, yorumlamanın birçok yolu olduğunu; bir standartlar kümesinin nefret edilen kısıtlamalarının özgürce farklı türde standartlar kabul edilerek kırılabileceğini; tüm düzeni reddederek kendimizi gün boyu aşağılayıp duran zorunlu bir bilinç akışına çevirmemize gerek olmadığını açığa çıkaracaktır (Feyerabend, 1999: 206).

Feyerabend'in çoğulcu eğitim felsefesi için bilginin sonsuz değerler aldığı olgusal varlık alanında çok fazla şey, çok fazla olay, çok fazla durum vardır. İnsanlar bilginin tümüne ulaşmasalar da onun önemli bir miktarına sahip olabileceklerdir. Deneyimleri ne kadar fazla, yaşadıkları macera, gördükleri, duydukları, okudukları şey ne kadar fazla ise bilgileride o kadar fazla olacaktır (Feyerabend, 1999: 248). Feyerabend bu konudaki düşüncelerini daha da açarak şöyle söylemektedir:

“Kendi fikirlerimizi destekleyen gelenekler ne kadar güçlü olursa olsun farklı kültürleri incelemek birey ve toplum açısından yararlıdır. Katoliklerin Budizm'i incelemesi, bilim insanlarının bilimsel olmayan yöntem ve bakış açılarını incelemeleri gibi. Genel olarak Batı uygarlığının ilkel olarak adlandırılan toplumların gelenek, görenek ve inançlarını inceleyerek çok farklı şeyler öğrenmeleri mümkündür” (Feyerabend, 1995-a:32).

Feyerabend, günümüz modern eğitim sisteminin bireyleri standartlar arasında seçim yapmaya, çeşitli standartlara bağlı grupların bulunduğu bir toplumda kendi yollarını çizmeye hazırlaması gerektiğini düşünür. Bu düşünce çerçevesinde çoğulcu eğitim paradigmasıyla birlikte standartlar değerlendirilecek, tartışılacak, gençler önemli konularda yeterlilik kazanmaya teşvik edilecektir. Bunlar zihni diğer oyunları da oynama yeteneğinden mahrum bırakmadan yapılacaktır. Bu şekilde geleceğe hazırlanan bir genç, isterse hayatını özel bir mesleğe isterse özel bir alana adamaya karar verebilir. Ancak böyle bir eğitimden sonra bu işi ciddiye almayı düşünebilir. Bu ise alternatifler hakkında mümkün olduğunca tam bir bilgiye sahip zihnin bilinçli kararı olmalıdır (Feyerabend, 1999:205). Feyerabend, bu kararın nasıl gerçekleşeceği konusunda ise şöyle söylemektedir:

“Tüm bunlar şüphesiz, bilimin ve bilim insanlarının eğitim üzerindeki hâkimiyetlerine ve günün menüsündeki miti tek doğru yöntem ve haki-

kat olarak öğretilmesine son verilmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Bu bağlamda bilimle uzlaşma, bilim ölçütleriyle uyum içinde çalışma kararı, iradi inceleme ve seçim sonucunda olmalıdır. Özel bir çocuk yetiştirme yöntemi değil” (Feyerabend, 1999: 205-206).

Feyerabend, çoğulcu eğitim felsefesi ile insanların yanılmaz olmadıklarını; onların mutlak doğru kabul ettiği gerçeklerinin çoğu kez yarım gerçekler olduğunu; karşıt düşüncelerin en tam ve en özgür bir şekilde birbirleriyle kıyaslanmanın gerekliliğini; insanlar gerçeğin bütün taraflarını tanımak konusunda şimdikinden çok daha üstün bir yeteneğe erişinceye değin eğitim alanında düşünce çeşitliliğinin bir kötülük değil aksine bir iyilik olduğunu ortaya koymaktadır.

Feyerabend, günümüzde hâlen uygulanmakta olan klasik eğitim anlayışlarının bireysel ve toplumsal farklılıkları, geçmiş deneyimleri, mevcut potansiyeli ve iradeyi hiçe sayarak herkes için uygun olduğunu varsaydığı tek bir sistem önermesi pedagojik anlamda gelecekte geriye gidişe neden olacağını öngörmektedir. Feyerabend, gelecekte pedagojik anlamda geriye gidişin önlenmesi için yapılması gerekeni de şöyle ifade etmektedir:

“Zihin katillerine, akıl tacirlerine, beden ve ruh sakatlayıcılarına karşı insanların uygun gördüğü biçimde yaşama hakkı; saygı duyduğu gelecekleri benimseme hakkı; akli, bilimi, toplumsal koşulları, ayrıca aydınların uydurduğu öteki şeyleri reddetme hakkı; tüm yaşamını üzerine kurabileceği özgürlükçü eğitim görme hakkı savunulmalıdır” (Feyerabend, 1999: 233).

Bilim Eğitimi

Feyerabend, günümüz dünyasındaki klasikeğitim anlayışının tamamen bilimsel ilkelere uygun bir biçimde *bilim eğitimi* adı altında yapılandırıldığını düşünmektedir. Ona göre okullarımızda birey neyin doğru, neyin yanlış olduğunu öğrenmektedir. Doğru olan ise Batı kaynaklı tarih, Batı kaynaklı evrenbilimdir. Yani bilimdir. Bilim, bir hopi kültürünü, bir zenci kültürünü, bir Yahudi kültürünü içinde barındırmamaktadır. Bu kültürler, bilimin, akılcılığın ve kapitalizmin kutsal olmayan ittifakına dayanan bir temel yapıya yapılmış ikincil katkılar olarak dahi kabul edilmemektedir (Feyerabend, 1999: 179).

Feyerabend'e göre günümüz dünyasının dominant eğitim paradigması haline gelen bilim eğitimi insancıl bir tavırla bağdaşmamaktadır. Ayrıca bu eğitim anlayışı yetkin insanlar yaratabilmenin tek yolu olan bireyselliğin işlenmesiyle de çelişki içindedir. Çünkü insan doğasının belirgin bir biçimde ayrı duran her parçası bilimde moda olan yaklaşımlarla tek tipleştirilmektedir (Feyerabend, 1999: 17). Dolayısıyla böyle bir eğitim sisteminde belli bir yöntem, bilgi ve düşünce sisteminin tartışılmaz olarak kabul edilmesi epistemolojik hayatın kısırlaşmasındaki en büyük etkenlerden biridir.

İngiliz düşünür J.S. Mill, bilim eğitimi çerçevesinde bir düşüncenin susturulmasındaki asıl kötülüğün insan soyuna, yaşayan nesle olduğu gibi, gelecek nesillere karşı da bir haydutluk olduğunu; o düşünceye taraftar olanlardan daha da fazla, o düşünceye katılmayanlara karşı bir soygunculuk olduğunu düşünmektedir. Düşünürü göre susturulan düşünce doğrusya insanlar yanlış olanı doğru olanla değiştirme olanağından yoksun bırakılmaktadır. Eğer yanlışsa, gerçeğin haksızlıkla çarpışması sonucunda onun daha açık olarak anlaşılmasını ve canlı bir etki yaratmasını, elden kaçırmış olmaktadır (Mill, 2005: 30).

Bilim Eğitimi ve Okullar

Feyerabend, *okullarımızda* çeşitli kültürlerin, disiplinlerin ve alternatif bilgi alanlarının dışlanması karşın, bilimin ve bilimsel fikirlerin gelişmesi için dev harcamaların yapıldığını söylemektedir. Harcamaların yapıldığı bilimsel konular okullarımızda zorunlu dersler olarak okutulmaktadır. Ana-babalar, altı yaşındaki çocukların Protestanlığın temelleri ya da Yahudi inancının temelleri konusunda eğitim görmesine ya da hiçbir din eğitimi almamasına karar verebilmektedir. Fakat iş bilimlere geldi mi böyle bir özgürlüğe sahip değillerdir. Biyoloji, kimya, fizik, tarih, astronomi vb. bilimler okullarımızda zorunluken, astroloji, efsane, masal, söylence, büyü, metafizik, parapsikoloji vb. disiplinler okullarımızda öğretilmemektedir (Feyerabend, 1999: 100-101). Feyerabend, okullarımızda öğretilmeyen alternatif bilgi alanları ile ilgili olarak şöyle demektedir:

“Okullarımızda bilimsel olmayan alternatif bilgi alanlarının yanlış olduklarından değil, bilimin temel varsayımlarıyla uyuşmadıklarından, bilim insanları kendi ideolojilerini hemen herkese dayatabilecek güçte olduklarından dolayı öğretilmeyerek insanların bilişsel alanları bilinçli olarak çoraklaştırılmaktadır” (Feyerabend, 1999: 200).

Feyerabend, okullarımızda öğretilmeyen alternatif bilgi alanlarının, gerçekliğin bile bile görmezden gelinen adacıkları olmadıklarını, gerçeği ele almanın başka bir biçimi olduğu savını ileri sürmektedir (Feyerabend,1999:234-235). Feyerabend, bu sav çerçevesinde okullarımızda uygulanan bilim eğitiminin gerçeklik, doğruluk, özgürlük, farklılık gibi yaşamın önemli değerlerini bir kenara atmakta olduğunu; insanların dar bir duygu, düşünce, yorum ve eylem alanı içinde çok yönlü yeteneklerini kaybedecekleri eğitim anlayışına sürüklediğini düşünmektedir (Güzel, 1996: 10).

Feyerabend, okullarımızda öğretilen bilimin öteki disiplinlere kıyasla daha yeğlenir olması konusunda şöyle düşünmektedir:

“Bilim insanları ve bilim felsefecileri, kendilerinden önceki Roma Kilisesi'nin savunucuları nasıl davrandıysa öyle davranmaktadırlar. Kilise öğretisi hakikattir. Bunun dışında kalan her şey dinsizlerin saç-

malıklarıdır. Gerçekten de bir zamanlar dilbilimsel retoriğin örtük ikna yöntemleri şimdi bilimde kendine yeni bir mekân bulmuştur. Bu görün-gü garip olsa da bir avuç müminle sınırlı kaldığı sürece akli başında kimse için rahatsızlık verici bir şey olmazdı. Özgür bir toplumda birçok farklı inanış, öğreti ve kurumlara yer vardır. Ama bilimin üstünlüğünün onun doğasından geldiği varsayımı, bilimin de ötesine geçerek hemen herkes için bir iman nesnesi haline gelmiştir” (Feyerabend, 1999: 100).

Bilim-Devlet İlişkisi

Feyerabend, Orta Çağ düşünce dünyasında iç içe geçmiş olan bilim-kilise beraberliğinin yerini günümüz dünyasında *bilim-devlet* beraberliğinin aldığını söylemektedir. Modern dünyada bilim-devlet beraberliğinin epistemolojik alanda geçmişte olduğu gibi bugün de negatif bir ayrımcılığa yol açacağını düşünmektedir. Çünkü Feyerabend’e göre bilim doğruluğa ve gerçekliğe giden ne yegâne yol ne de var olanlar içinde en iyisidir; bilim insanların çevreleriyle başa çıkmak için icat ettikleri birçok araçtan birisidir (Feyerabend, 1996: 204).

Feyerabend, bilginin elde edilme süreci içerisinde hem bilime hem de alternatif bilgi alanlarına uygar yaşamda pozitif bir ayrımcılık yapılmasının yanlışlığına vurgu yapmaktadır. Ona göre bilim, kendi ayakları üzerinde durabilir. Bilimin akılcılardan, laik hümanistlerden, Marksistlerden ve benzeri dinsel hareketlerden herhangi bir yardım almaya ihtiyacı yoktur. Bilimsel olmayan kültürler, usuller ve varsayımlar da kendi ayakları üzerinde durabilirler. İnsanlar kendi ayakları üzerinde durabilen bu bilgi alanlarını topluma empoze etmemelidir. Bu bilgi alanları karşıt taraflarca incelenerek özgürce kabul edilmelidir. Bu yüzden, bir demokrasideki bilimsel kuramlar, araştırma programları ve teklifler kamu denetimine tabi olmalıdır. Nasıl devletle dinsel kurumlar birbirinden ayrılmışsa devletle bilimsel kurumlar da öyle birbirinden ayrılmalıdır (Feyerabend, 1999: 12-13).

Devlet-bilim eksenini etrafında ayrılmamış bir eğitim sistemi, insanları birbirlerinin aynısı yapmak amacıyla onları kalıba dökmeye yarayan bir buluştur. Devletin onları içine döktüğü kalıpsa erke egemen olan gücün, (*bu güç ister bir hükümdar ister bir ruhban sınıfı, bir aristokrasi ya da yaşayan kuşağın çoğunluğu olsun*) hoşuna giden kalıp olduğundan, o güç etkisi oranında, düşünce üzerinde bir zorbalık kurar ki bu da toplumsal yaşamda tek tip birey oluşumuna neden olur (Mill, 2005: 141). Tek tip birey bilginin elde edilmesi, bilginin işlenmesi, bilginin değerlendirilmesi sürecinde en doğru görüşün kendi görüşü olduğunu düşünen; farklı fikirlerin yanlış ve tehlikeli olduğunu iddia eden ve alternatif bilgi alanlarına yaşam olanağı tanımayan taassup sahibi insandır. Taassup sahibi olan bu insan, kör bir tarafgirlik ile bireysel ve toplumsal hayatta değer çatışmalarına yol açarak çoğu orijinal düşüncenin önünü tıkayacaktır. Ayrıca değişik görüş, düşünce ve inançları dayaşamda sapkın, zararlı ve yasak ilan edecek bir potansiyele sahip olacaktır.

Devlet-bilim dualizminin eğitim sistemi içindeki pozisyonunda devlet bir disipline salt taraf olmaktansa birbirlerine rakip olan alternatif kuramlara eğitim sisteminde eşit oranda yer vermelidir. Onlara rekabetçi bir ortam yaratmalıdır. Rekabetçi ortam içerisinde düşüncenin önündeki tüm engelleri ortadan kaldırmalıdır. Doğru ve gerçek bilgiye ulaşmada alternatif tüm bilgi alanlarına teşvik edici bir tolerans içerisinde olmalıdır.

Sonuç

Feyerabend, eğitim-öğretim etkinliğinin skolâstik bir temele dayanmasından, pozitivist bir temel üzerinde bilim eksenli bir süreç izlemesinden yana olmadığı gibi günümüzdeki mevcut eğitim-öğretim faaliyetlerini de eleştirmiştir. Eleştirel yaklaşımı çerçevesinde eğitim-öğretim çağındaki çocukların doğru değerleri, amaç ve hedefleri, yöntem ve metotları almaları; benimseyip savunabilmeleri için modern bir eğitimin nasıl olması gerektiğini çoğulcu eğitim felsefesinde ortaya koymuştur. Çoğulcu eğitim felsefesi klasik bir yapı içerisinde standartlaşmış mantık yasalarıyla belirlenmiş eğitim anlayışlarını pratikte ve teoride uygulamaya çalışan pedagogların sunduğu her tür eğitim reçetesini reddetmektedir. Onun öngördüğü eğitim modeli, birbirinden farklı düşünce, inanç ve hayat biçimlerini hoşgörü ile karşılayan; kendi yerel kültürünü benimseyerekdünya kültürüne erişen; yaratıcı, bağımsız ve objektif düşünebilen; sorgulamaya, araştırmaya, eleştirmeye açık; üst düzeyahlaki değerlerle donatılmış; bireysel ve toplumsal sorumluluk bilincine sahip bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır.

Kaynakça

- Ayhan, H. (1997). Eğitim Bilimine Giriş, İstanbul: Şule Yayınları.
- Cantzen, R (2000). Daha Az Devlet Daha Çok Toplum. Çev. Veysel Atayman, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çetin, H. (2002). “ Liberalizmin Tarihsel Kökenleri”. C.Ü. Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1.
- Ertürk, S. (-). Eğitimde Program Geliştirme. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Feyerabend, K. P. (1995a). Akla Veda. Çev. Ertuğrul Başer. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- , (1995b). Bilgi Üzerine Üç Söyleşi. Çev. Cemal Güzel. İstanbul: Metis Yayınları.
- , (1996). Yönteme Karşı. Çev. Ertuğrul Başer. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- , (1997). Vakit Öldürmek. Çev. Nedim Çatlı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- , (1999). Özgür Bir Toplumda Bilim. Çev. Ahmet Kardam. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- , (2007). Anarşizm Üzerine Tezler. Çev. Ekrem Altınsöz. İstanbul: Öteki Yayınevi.

- Güzel, C. (1996). Bir Bilgi Anarşisti: Feyerabend. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Güven, Güven-Denizel, Ezgi. (2005). “Eğitim Üzerine Yinelene Eleştiriler, Alternatif Öneriler”. Pivolka Dergisi, Yıl: 4, Sayı 17.
- Maillet, J. (1983). İktisadi Olayların Evrimi, Çev: Ertuğrul Tokdemir, İstanbul: Remzi.
- Mill, S. J. (2005). Özgürlük Üstüne. Çev. Âlime Ertan, İstanbul: Belge Yayınları.
- Oğuzkan, F. (1981). Eğitim Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Serter, N. (1997). 21. Yüzyıla Doğru İnsan Merkezli Eğitim. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Titiz, T. (1998). Ezbersiz Eğitimin Yol Haritası. İstanbul: Beyaz Yayınları.